

Nikola Babić

STALNA IZLOŽBA MUZEJA REVOLUCIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Izrastanje Muzeja revolucije u jednu od najznačajnijih kulturnih institucija u Sarajevu i u Bosni i Hercegovini karakterišu dvije vrlo uočljive faze razvitka. U prvoj, od osnivanja 1945. do 1957. godine, to je ustanova koja je, — usljed nedovoljne brige društveno-političkih faktora, nedostatka kadrova i prostorija, bez utvrđene koncepcije razvitka i konkretnih tematsko-ekspozicionih planova, — ekstenzivno životarila i tako reći otaljavala najnužniji dio poslova. Na to upućuju i zvanični izvještaji o radu Muzeja. Istina malobrojni kolektiv, bez iskustva u muzeološkom radu, načinio je i u ovom periodu zamašan posao od izvanrednog značaja. Strpljivim istraživanjem i sakupljanjem sabrano je na desetine hiljada dragocjenih svjedočanstava o razvitku radničkog pokreta i KPJ, o ljudima, događajima i zbivanjima u oslobodilačkoj borbi i revoluciji naroda Bosne i Hercegovine. Organizovane su i dvije izložbe skromnih razmjera i pretenzija. Drugu fazu od 1957. do otvaranja Glavne izložbe Muzeja 25. novembra 1966. godine, karakteriše intenzivni organizovani rad kolektiva, koji je i stručno i brojčano rastao, što je, sasvim sigurno, i omogućilo da se pripremi i našoj javnosti preda na korištenje jedna od najuspjelije urađenih muzejskih izložbi novije istorije u našoj zemlji. U ovom razdoblju organizovano je preko deset tematskih izložbi među kojima su u javnosti osobito bile zapažene »Kozara«, »Sutjeska«, »Desant na Drvar«, »Iz istorije KPJ 1919—1941«, »Likovi iz NOB i revolucije«, »Narodnooslobodilačka borba u djelima likovnih umjetnika«, »Pisci Jugoslavije pali u NOB«, »AVNOJ i ZAVNOBiH« — organizovane i priređene povodom značajnih jubileja. To su već bili krupniji poduhvati, kojima su se osposobljavali i stručno uzdizali muzejski radnici, suočeni sa tematikom čija obrada i eksponiranje nisu imali nikakve tradicije u nas. Činjenica da je ove izložbe — od kojih su neke bile osposobljene i kao pokretne, pa na taj način prikazane u većem broju mjesta u Bosni i Hercegovini — posjetilo preko 650.000 ljudi neosporno potvrđuje njihov aktuelni informativni, pa time i vaspitni značaj. Intenzivnim istraživačkim radom za ove i Glavnu izložbu više je nego udvostručen broj ekspanata svih vrsta, pa se sada u depoima Muzeja čuva oko 125.000 dokumenata, fotokopija, knjiga, časopisa, trodimenzionalnih predmeta, primjeraka štampe, umjetničkih djela i drugih materijala koji na određen način govore o događajima iz novije i najnovije istorije Bosne i Hercegovine.

U ovom razdoblju zacrtane su i prve osnovne zamisli Glavne izložbe Muzeja. One su se postepeno uobličavale radom stručnog kolektiva Muzeja i vrlo dobro organizovanom saradnjom vanjskih saradnika — istoričara, muzealaca, arhitekata, likovnih umjetnika i drugih. U tom procesu stručni radnici Muzeja su sistematski sredili po zbirka-ma i naučno i stručno obradili najveći broj svjedočanstava iz novije i najnovije istorije Bosne i Hercegovine i znalački izvršili selekciju eksponata za glavnu izložbu, a zajedničkim radom sa spoljnim saradnicima nikle su tematske strukture pojedinih perioda, njihova razrada na pojedine teme, pa i konkretni tematsko-ekspozicioni planovi koji su predstavljali neposrednu pripremu za realizaciju glavne izložbe. Ovi radovi su osobito intenzivirani poslije izgradnje i useljenja u novu zgradu Muzeja, koja predstavlja jedno od najuspjelijih arhitektonskih rješenja objekata ove vrste u Jugoslaviji. Od ogromnog značaja za realizaciju cjelokupnog pothvata je podrška, interesovanje i neposredna pomoć najistaknutijih funkcionera CK SK, Skupštine, Izvršnog vijeća i GO SUB NOR Bosne i Hercegovine.

Svi ovi naponi omogućili su da se 25. novembra 1966. godine, u okviru proslave 25-godišnjice ustanka i revolucije naroda Jugoslavije i u čast Dana Republike, svečano otvori Muzej revolucije Bosne i Hercegovine, prezentirajući javnosti svoju Glavnu stalnu izložbu.

Osnovna i najznačajnija karakteristika Izložbe je njena kompletnost. Za razliku od brojnih muzejskih izlaganja ove vrste do sada, koja su počinjala uglavnom ilustriranjem događaja iz vremena neposredno pred drugi svjetski rat, a završavala se prikazivanjem posljednjih ratnih zbivanja u maju 1945. godine, Glavna izložba Muzeja revolucije BiH prezentirala nam je na sebi svojstven muzeološki način, razvoj revolucionarnog radničkog pokreta od prvih oblika njegovog organizacionog uobličavanja potkraj 19. vijeka, kao i značajne momente iz cjelovite novije istorije Bosne i Hercegovine i vodi nas logički kontinuiranim procesom narastanja revolucionarnih i progresivnih snaga kroz borbu za nacionalno i socijalno oslobođenje u periodu austrougarske okupacije i za vrijeme Kraljevine Jugoslavije; zatim najveći dio prostora i eksponata posvećuje narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji kao najznačajnijem i najdramatičnijem periodu istorije naših naroda — periodu najpregnantnijem izvanredno značajnim događajima i zbivanjima — da bi nas putem kratke ilustracije poslijeratne socijalističke izgradnje dovela do stvaralačke sadašnjosti radnih ljudi — samoupravljača, gotovo do naših dana. Uz težnju da se istaknu specifičnosti Bosne i Hercegovine, svā je ta tematika s dosta umješnosti i realno uklopljena u opšte tokove borbe za nacionalno i socijalno oslobođenje, oslobodilački rat i revoluciju i socijalističku izgradnju Jugoslavije.

U Glavnu izložbu, koju čini oko 1500 eksponata raznih vrsta proučenih odgovarajućim tekstovima, uvodi nas nekoliko svojevrsnih eksponata koji ilustruju istorijsko-političku individualnost Bosne i Hercegovine tokom vijekova. U prvom redu tu su na interesantan način sačinjene karte na kojima je fragmentarno predstavljena srednjovjekovna bosanska država, gubitak njene samostalnosti i ustanci na području Bosne i Hercegovine u 19. vijeku do austrougarske okupacije koji su vođeni protiv tuđinske vlasti i ugnjetavanja. Zatim su u glav-

nom izložbenom prostoru — kubusu, koji predstavlja jedinstvenu izložbenu cjelinu, ali zato elastičnu za diobu i slobodniji način izlaganja — bez izrazitih granica, uočljiva četiri njena dijela za četiri perioda novije i najnovije istorije Bosne i Hercegovine.

U prvom djelu Izložbe (period 1878—1918) oko 190 eksponata ilustruje osnovne vidove razvitka bosansko-hercegovačkog društva: austrougarsku okupaciju Bosne i Hercegovine i eksploataciju njenih prirodnih bogatstava od stranog kapitala pod pokroviteljstvom okupacione vlasti, socijalnu strukturu stanovništva, razvitak privrede i njen kolonijalni karakter; — zatim početke organizovanja radničkog pokreta — prva radnička društva za uzajamnu pomoć i kulturno-prosvjetnu aktivnost, stvaranje modernog radničkog pokreta početkom 20 vijeka — prve strukovne organizacije, Glavni radnički savez i Socijaldemokratska stranka BiH. Tu su i eksponati o prvim štrajkačkim akcijama i posebno o majskim štrajkovima 1906. godine, poznatim u literaturi kao »Generalni štrajk«, koji su predstavljali najkrupniju borbenu akciju radničke klase i jedan od najtežih političkih udara austrougarskoj vlasti u 40-godišnjem periodu vladavine u BiH; dalje, o aneksiji Bosne i Hercegovine i osnovnim elementima građanskog političkog života; o drugim vidovima otpora tuđinskoj vlasti, o otporu seljaštva i naporima za ukidanje feudalnih kmetskih odnosa, te borbi revolucionarne omladine, osobito »Mlade Bosne« za nacionalno oslobođenje i ujedinjenje jugoslovenskih naroda. Na kraju je i jedan broj eksponata koji ilustruju prilike u toku prvog svjetskog rata u Bosni i Hercegovini i narastanje revolucionarnih snaga pod uticajem revolucija u Rusiji 1917. godine i propasti Austro-Ugarske Monarhije, koja je bila sve očiglednija kasnije.

U drugom dijelu Izložbe (period između dva rata 1918—1941) eksponirano je 235 raznih svjedočanstava, koja praćena prigodnim lapidarnim tekstovima na lak i racionalan način daju posmatraču predstavu o osnovnim obilježjima političkih prilika u kapitalističkoj Jugoslaviji od njenog nastanka do propasti u aprilu 1941. godine, o stvaranju i djelatnosti organizacija jugoslovenskog revolucionarnog radničkog pokreta i o manifestacijama njihove aktivnosti na području Bosne i Hercegovine, čija se kontinuirana djelatnost može pratiti za čitavo ovo vrijeme, o represalijama vlasti protiv aktivista ovih organizacija, te o narastanju revolucionarno-demokratskih snaga u godinama neposredno pred fašističku agresiju na našu zemlju. Pažnju osobito privlače dokumenti o stvaranju kraljevine SHS i revolucionarnom vrenju prvih mjeseci njenog postojanja, o akcijama bosansko-hercegovačkog pokreta na stvaranju jedinstvenog jugoslovenskog radničkog pokreta, o Osnivačkom i Vukovarskom kongresu SRPJ (k) odnosno KPJ; zatim o političkoj aktivnosti KPJ (od učešća u izborima, organizovanju prvomajskih i drugih proslava, političkih manifestacija i demonstracija, akcija na liniji fronta narodne slobode, učešća u španskom građanskom ratu do masovne antifašističke borbe krajem tridesetih godina, zaključno sa akcijama 27. marta 1941. godine; o najznačajnijim štrajkačkim akcijama, kulturno-prosvjetnoj i sportskoj aktivnosti u naprednom radničkom pokretu; o neposrednim mjerama vlasti protiv KPJ i drugih naprednih snaga počev od predizbornog terora i nasilnog gušenja gene-

ralnih štrajkova željezničara i rudara 1920. godine, preko Obznane, Zakona o zaštiti države, zavođenja šestojanuarske diktature 1929. i masovnih osuda komunista na dugogodišnje robije, do osnivanja koncentracionih logora i onemogućavanja rada svim radničkim i naprednim organizacijama i društvima neposredno pred rat. Kraj ovog dijela izložbe čini nekoliko eksponata koji simbolički ilustruju fašističku agresiju i kraj centralističke Jugoslavije i nenarodnih režima u njoj u kratkotrajnom aprilskom ratu 1941. godine.

Sasvim je razumljivo što su kreatori glavne izložbe najveći dio prostora i gotovo polovinu eksponata (oko 700) posvetili trećem periodu — oslobodilačkom ratu i revoluciji 1941—1945. godine. To je period revolucionarne kulminacije u kojem se vodila presudna bitka za nacionalno i socijalno oslobođenje naših naroda protiv fašističkih porobljivača i domaće buržoazije, koja se definitivno srozala u blato nacionalne izdaje i stupila u službu okupatora. To je vrijeme kada su dani i mjeseci bili bogatiji izvanredno značajnim događajima za sudbinu naših naroda nego ranije godine i decenije. U tome periodu je iz jednog haotičnog košmara stvorenog na jugoslovenskom području djelovanjem najmračnijih sila fašističkih osvajača i domaće šovinističko-separatističke buržoazije, u kojem su se nazirale samo najmračnije perspektive naroda Jugoslavije, stvorena nova socijalistička Jugoslavija i u njenom okviru nova Bosna i Hercegovina, zajednica zbratimljenih i ravnopravnih Srba, Muslimana i Hrvata. U toku oslobodilačkog rata Bosna i Hercegovina je bila područje najzamašnijeg raspirivanja bratoubilačke borbe i najdrastičnijeg divljanja okupatora i ustaško-četničkih kvislinških formacija, i za čitavo vrijeme poprište najžešćih borbi narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda protiv okupatora i domaćih izdajnika. Na njenom tlu odigrali su se gotovo svi najkrupniji događaji u procesu stvaranja Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, nove narodne vlasti i masovnih organizacija NOP. Nemoguće je očekivati da se sve to obilje događaja i zbivanja, kao i njihova masovna baza iz koje je nicalo na hiljade neustrašivih boraca i heroja, prikažu na muzeološki način u punom kontinuitetu i u njihovoj sveobuhvatnosti. Pa ipak, upotrebom raznih ekspozicionih sredstava i raznovrsnih eksponata, postignuto je da se u priličnoj mjeri obilježe svi najvažniji događaji i osnovne komponente različitih aspekata oslobodilačkog rata i revolucije na području Bosne i Hercegovine.

Na prvim panoima nalaze se dokumenti o propasti stare Jugoslavije, ulasku njemačkih i italijanskih fašističkih trupa u pojedina mjesta Bosne i Hercegovine, uključenju ove pokrajine u kvislinšku Nezavisnu Državu Hrvatsku, o privrednoj pljački, raspirivanju nacionalističkog fanatizma i masovnom teroru okupatora i ustaša. Izložena su zatim svjedočanstva koja govore o aktivnosti KPJ na pripremama i pokretanju narodnog ustanka, njeni naponi na stvaranju jedinstva u ustaničkim redovima, izdaji i zločinima četnika, upornoj borbi KPJ za stvaranje bratstva i jedinstva naroda Bosne i Hercegovine i raskrinkavanje četničke izdaje.

Prigodnim eksponatima dosta uspješno je prikazan razvojni put oružane sile NOP od ustaničkih odreda, vrlo različitih po broju i organizaciji u početku, preko velikih partizanskih odreda organizovanih na

teritoriji onih srezova koji su bili ustaničko žarište, do formiranja bosansko-hercegovačkih brigada, divizija i korpusa NOVJ, kao i najznačajnije akcije i bitke koje su ove i druge jedinice iz raznih krajeva Jugoslavije vodile na području Bosne i Hercegovine.

Brojna su i svjedočanstva koja govore o stvaranju i razvitku organa narodne vlasti od početnih formi u ustaničkim danima i jedinstvenih seoskih, opštinskih i sreskih NOO u drugoj polovini 1941. i u 1942, pa putem formiranja prvih okružnih NOO u Bosanskoj Krajini 1942, i okružnih i oblasnih NOO u čitavoj Bosni i Hercegovini 1943. godine, do osnivanja i najvažnijih vidova djelatnosti ZAVNOBiH-a i obrazovanja Narodne vlade Federalne Bosne i Hercegovine krajem aprila 1945. godine.

Izrazita su nastojanja da se na najbolje mogući način prikaže proces jačanja masovne baze NOP i postepeno uključivanje i masovno učešće različitih slojeva stanovništva svih nacionalnosti u narodnooslobodilački pokret Bosne i Hercegovine, zatim različiti vidovi privredne, kulturno-prosvjetne i političko-propagandne aktivnosti na oslobođenoj teritoriji.

S obzirom da je u toku oslobodilačkog rata i revolucije na teritoriji Bosne i Hercegovine oko dvije i po godine boravio CK KPJ, Vrhovni štab i drug Tito vidno su obilježena mjesta njihovog boravka, najznačajnijim dokumentima je obilježena njihova aktivnost i prigodnim tekstovima ukazano na značaj aktivnosti ovih institucija i druga Tita lično u razvitku narodnooslobodilačkog pokreta u Bosni i Hercegovini.

Interesantnim eksponatima i s potrebnom mjerom obilježeni su i krupni događaji od opštejugoslovenskog značaja ispoljeni na teritoriji Bosne i Hercegovine, kao što su formiranje Prve proleterske brigade, donošenje Fočanskih propisa, začeci partizanske avijacije, osnivački skupovi masovnih organizacija NOP (Prva konferencija AFŽ i Prvi kongres USAOJ-a), Prvo i Drugo zasjedanje AVNOJ-a, desant na Drvar i drugi.

U četvrtom dijelu izložbe, moglo bi se reći, prvi put se susrećemo sa muzeološkim prikazivanjem posljeratne socijalističke izgradnje. Čitav ovaj period od maja 1945. do 1963. godine, ilustrovan je sa 374 eksponata, čime se moglo ukazati samo na ono što je najkarakterističnije za pojedine faze dinamičnog razvitka. Eksponati ovog dijela izložbe prikazuju haotično stanje privrede u Bosni i Hercegovini koje je zatečeno po završetku rata, svenarodni elan na obnovi i izgradnji zemlje; zatim je ilustrovano zakonito oživotvorenje tekovina revolucije — proglašenje Federativne Narodne Republike Jugoslavije, kao zajednice ravnopravnih naroda, i donošenje njenog Ustava, kao i puna politička emancipacija Narodne Republike Bosne i Hercegovine u toj zajednici. Tu su i dokumenti o revolucionarnim mjerama na planu podruštvljavanja privrednih bogatstava i sredstava za proizvodnju i emancipacije cjelokupnog stanovništva — Zakon o agrarnoj reformi, Zakon o skidanju zara i dr. Odgovarajuće mjesto je dobila i ilustracija drugih najznačajnijih događaja u društveno-političkom razvoju socijalističke Jugoslavije, odnosno Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, kao npr. Peti kongres KPJ i Osnivački kongres KP Bosne i Herce-

govine 1948. godine, uvođenje radničkog i društvenog samoupravljanja u privredi i drugim oblastima društvenog života i drugo, — sve do donošenja Ustava SFRJ i ustava SR BiH 1963. Izložba se završava kartom Bosne i Hercegovine na kojoj su prikazana prirodna bogatstva ove republike i time perspektive njenog razvitka u socijalističkoj zajednici naroda Jugoslavije.

Osobita vrijednost glavne izložbe Muzeja revolucije Bosne i Hercegovine jeste što ona obiluje originalnim dokumentima i trodimenzionalnim predmetima, čime se razlikuje od velikog broja dosadašnjih izložbi slične vrste krctatih gotovo isključivo fotografijama različitih formata i obimnim tekstovima, koje savremeni posmatrač rijetko temeljitije pregleda. Ta autentičnost i vjerodostojnost izaziva osjećanje neposrednog kontakta gledaoca sa ljudima i zbivanjima i ostavlja mnogo dublje utiske i trajnija sjećanja. Različitost eksponata — originalni arhivski dokumenti, leci, proglassi, listovi, oruđa, oružje i lični predmeti istaknutih revolucionara, organizatora ustanka i običnih boraca, kao i raznovrsnost ekspozicionih sredstava — karte izrađene na različitom materijalu i posebnom tehnikom, interesantni grafikoni, impozantne makete i reljefi, umjetnički radovi raznih vrsta, uz odgovarajuće svjetlosne efekte, — sve to, dakle, razbija onu klasičnu muzejsku monotoniju i privlači pažnju posmatrača od početka do kraja. Kreatorima izložbe treba odati dužno priznanje za jedan oštrouman način prikazivanja seriozne istorijske sadržine putem ovako raznovrsnih i modernih sredstava. Brojni likovi — aktivisti revolucionarnog radničkog pokreta, istaknuti organizatori oslobodilačkog rata i narodni heroji, prikazani su na vrlo pogodan način. Umjesto masovnog redanja fotografija na jednom ili više mjesta, ličnosti su date u akciji putem raznih dokumenata i fotografija iz tih akcija. Umjetničke slike pojedinih ličnosti su uglavnom rađene na robiji ili u drugim prilikama tokom revolucionarne aktivnosti i oružane borbe i predstavljaju svojevrsna kulturno-istorijska svjedočanstva. Ekspoziti su izloženi na praktičnom i modernom mobilijaru, pa se s pravom može reći da modernoj i elegantnoj arhitekturi zgrade odgovara i moderna muzejska postavka u cjelini.

Glavna izložba Muzeja revolucije u Sarajevu sa svim eksponiranim materijalima sigurno nije posljednja riječ muzeološkog prikazivanja novije i najnovije istorije Bosne i Hercegovine. Toga su svjesni, uvjereni smo, i njeni realizatori. Nova istraživanja, sigurno će obezbijediti nove ekspozite i nova osvježenja. Osim toga, našoj javnosti će vjerovatno biti izlagana na uvid i ona mnogobrojna značajna svjedočanstva iz depoa Muzeja putem povremenih tematskih izložbi, a neka najznačajnija će naći mjesto i na glavnoj izložbi da bi se upotpunile praznine ili još bolje ilustrovali neki događaji ili procesi razvitka. Neće biti na odmet, na primjer, razmisliti o tome kako za periode do 1941. godine ilustrativnije prikazati cjelovitije opšta društvena kretanja u okviru kojih radnički pokret nastupa kao jedan od značajnih faktora. Ovako, pretežnim brojem ekspozita o njemu izlazi kao da se radnički pokret i KPJ razvijaju kao izolovana pojava, sami za sebe. Bilo bi, također, dobro određenim pokazateljima ilustrovati onaj kolonijalni i polukolonijalni tretman Bosne i Hercegovine u sklopu Austro-Ugarske Monarhije i kapitalističke Jugoslavije. Iako je evidentno nastojanje

realizatora izložbe da se period oslobodilačkog rata i revolucije prikažu paralelnim osvjetljavanjem raznih aspekata ovog jedinstvenog procesa i da se izbjegne predominacija eksponata koji govore isključivo o vojnim akcijama, — ipak tu bi bilo nužno razmotriti način daljnjeg poboljšavanja izložbe. Pod dojmom smo, naime, da bi na određen način trebalo još više izraziti društveno-politički aspekt revolucije. Čini nam se da bi trebalo još više ilustrovati aktivnost organa i organizacija KPJ, SKOJ-a i drugih masovnih organizacija NOP, što je bez sumnje predstavljalo jedan od najvažnijih faktora pobjede. Zatim su nedovoljno date široke narodne mase u revoluciji i proces njihovog masovnog opredjeljivanja za NOP. Dobro bi bilo takođe da se povezanost i uslovljenost razvitka NOP u Bosni i Hercegovini sa razvitkom NOP u ostalim jugoslovenskim zemljama prikaže i konkretnim akcijama i saradnjom na pojedinim područjima. Kako i na koji način prirediti na jednoj muzejskoj izložbi bolju ilustraciju ovih pojava i aktivnosti, pitanje je na koje će muzejski radnici dati bolji odgovor.

Otvaranjem Muzeja revolucije popunjen je jedan krupan vakum u kulturnom životu Sarajeva i Socijalističke republike Bosne i Hercegovine. S pravom je prof. dr Vaso Butozan, predsjednik Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, otvarajući ovu značajnu instituciju istakao da »poslije osnivanja Univerziteta u Sarajevu 1949, Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine 1966, ovaj Muzej spada sigurno u najveće kulturne tekovine u našoj Republici«. Ogroman će biti i vaspitno-pedagoški značaj ove ustanove. Iz nje već izlaze na hiljade uzbuđenih lica osnovaca, omladine i odraslih, a utisci stečeni na izložbi lako se ne zaboravljaju. Kada se definitivno uredi prostor ispred ulaza podizanjem skulpture — simbola revolucije, otvaranjem bazena i plasiranjem krupnih autentičnih eksponata, i kada se uredi i otvori izložbeni prostor pod vedrim nebom — atrijum, biće to u malom jedna kompletna ilustracija naše revolucije i mjesto koje će naša omladina i svaki radni čovjek s radošću posjetiti.